

Yki Räikkälä

KIRJASODAT JA MUUT SANANVAPAUDEN HULINAT

YKI RÄIKKÄLÄ

Kuusikymmenluku oli nuorison radikalisoitumisen Ja kulttuuripöyristymisten aikaa. Nämä molemmat liittyvät löyhästi toisiinsa. Nuo kulttuuriset kiistat, jotka nykypäivinä vaikuttavat varsin eksoottisilta, johtuivat moraalisesta pönäkkyydestä ja arvoista, joiden ajateltiin olevan muuttumattomia. Edellisessä Vapaa Ajattelijassa käsitelty **Hannu Salaman** saama tuomio kirjastaan *Juhannustanssit* ja tuomiossa määrätyt poistot ovat häpeätahra niin kulttuurielämän kuin oikeuslaitoksemmekin historiassa. Kuten myös maamme lainsäädännössä. Vasta vuonna 1999 jumalanpilkkalakia muutettiin niin, että puhuttiin eufemistisesti ”uskonrauhan rikkomisesta”, mutta jumalanpilkkalaista kyse edelleen on.

Jumalanpilkkalaki siis oli perusteena vuoden 1966 oikeudenkäynnille ja kirjailijan sekä kustantajan saamille tuomioille ja määräykselle kirjan painosten tuhoamisesta. Sen sai julkaista vain sensuroituna. Itselläni on kirjasta vuoden 1966 kappale, jonka alkulehdillä ilmoitetaan: ”Sivujen 139–142 poistot perustuvat Helsingin hovioikeuden 19.9.1966 antamaan päätökseen.”

Paavo Rintalan kirjoissa on runsaasti pohdintaa uskonnollisuudesta, kristinuskon jumalasta ja Kristus-myytistä. Hän kävi koko elämänsä ajan omaa kamppailuaan uskon ja epäuskon välillä. Hän kävi pitkään kirjeenvaihtoa sukupolvea nuoremman kirjailijan **Juha Seppälän** kanssa. Seppälä on kirjoittanut Rintalan tuotannosta kirjan *Rintalaa lukiessa*. Seppälä tuossa kirjassa ilmoittaa itse, että ”Jeesuksen kuolema on ihmisen, ei Jumalan pojan kuolema, ihmisen, joka eli joulusta kevään kynnykselle. Minun evankeliumini loppuu ristille”. Tämä on Seppälän kuvaus omasta uskonnottomuudestaan, eikä tuossa oleellista ole se, kuinka todellinen oli Raamatussa kerrottu Jeesus. Oli historiallinen tai ei, mutta ainakaan ei jumalallinen.

Rintalan *Sissiluutnantti* -kirjasta nousi myös iso kirjasota. Moraalista närkästystä aiheutti se, että Rintala kehtasi kuvata rintamalla olleiden lottien ja upseerien vapaa-ajan viettoa suunnilleen niin kuin se oikeasti tapahtui: sotaa ja parittelua. Lottien kunniaa loukattiin. Toki **Väinö Linna** sai jo 50-luvulla moitteita samasta asiasta *Tuntemattomassa sotilaassa*. Närkästystä herätti paitsi up-

seerien ja lottien kanssakäymisen kuvaaminen myös se, että osa lukijoista piti kirjaa epäisänmaallisena. Poliittisen kentän toisella laidalla taas arvosteltiin sitä, että isänmaallisuus yhdistettiin kirjassa sotaisuuteen.

Harro Koskinen sai vuonna 1974 jumalanpilkkatuomion teoksestaan *Sikamessias* (1969). Maalauksen Nuorten näyttelyyn kelpuuttanut jury sai myös sakkotuomion korkeimmassa oikeudessa asti. Rikosilmoituksen teki eräs maallikkosaarnaaja.

Koskinen oli mukana myös undergroundrock- ja performanssiryhmässä *Suomen Talvisota 1939–1940*. Sen lauluissa pilkattiin isänmaallisia ja konservatiivisia arvoja, mutta se lienee ollut niin marginaalinen ja underground, ettei se juuri intohimoja nostattanut. Rokki siedettiin ”nuorison siistinä kapinallisuutena”, mutta taidenäyttelyssä ei saanut taiteen nimissä esittää räävittömyyksiä. *Sikamessias*-teosta ei onneksi määrätty tuhottavaksi. Ei ehkä uskallettu. Se on Kiasman kokoelmissa. Sikamessias pöyristytti vielä vuonna 2017 ”Suomen 100-vuotisjuhlanäyttelyssä” eräitä kansanedustajia, kuten esimerkiksi **Mika Niikkoa** (ps).

Jörn Donner, **Irwin**, **Pentti Saarikoski**, **Veikko Ennala** ym. tekivät myös juttuja, joissa ilmeinen päätarkoitus oli näytösluontoisesti panna jalalla koreasti uskontojen ja sovinnaisuuksien päällä. Saarikoski tosin lähinnä sovinnaisuudesta piittaamattomalla elämäntyylillään. Avantgardekirjailija **Hans Selo** pöyristytti seurustelemalla vanhan näyttelijädiiva **Ella Erosen** kanssa. Undergroundyhtye The Spermin performanssissa *Kain ja Abel* joulukuussa 1968 vanhalla ylioppilastalolla viime vuonna kuollut **Mattijuhani Koponen** oli suorittavinaan penetraation flyygelin päällä ja lausui runoa alastomana. Moraalisten arvojen puolustajien niskakarvat pystyyn hän sai myös esiintyessään opiskelijoiden YK-juhlassa Nylands Nationilla pelkkiin sukkiin, kaulaliinaan ja villamyssyyn pukeutuneena. Hän sai kuuden kuukauden linnatuomion. Myöhemmin Koponen kertoi, että alastomuus ei liittynyt seksuaalisuuteen, vaan sillä ilmaistiin totuuden etsimistä: alastomana ihminen on paljas ja kasvotusten totuuden kanssa.

Viimeisiä sovinnaisuuteen liittyviä kirjadebatteja lienee ollut kesäkuussa kuolleen **Eeva Kilven** *Tamara* (1979). Kirja kertoo seksuaalisesti aktiivisen naisen ja alaraajahalvautuneen miehen välisestä suhteesta. Eeva Kilpi kertoi vuonna 2019, että sukupuolella oli merkitystä kirjan saamille negatiivisille arvosteluille: ”Ehkä Tamara olisi sallittu miehen tekemänä. Nyt se ällistytti ihmisiä eivätkä he iloinneet, että vihdoinkin nainen kuvaa seksiä. Käsittelin miehen ja naisen suhdetta ja seksiä hirveän kunnioittavasti ja kohteliaastikin. Voi sanoa, että se oli silloin yhä tabu.”

Seksuaalisuuteen ja moraliteetteihin liittyviä tabuja on vielä edelleen Suomessakin, joskin yhteiskuntamme yleisen sekularisoitumisen ja moninaistumisen ansiosta ei takavuosikymmenten kaltaisia suuria kohuja ole enää helppo synnyttää, jos joku sellaisen haluaisikin aikaan saada.

Moraalinen närkästyminen liittyykin varsin kiinteästi yksioikoiseen suhtautumiseen totuuteen ja sellaisten arvojen, joilla ei ole kestävää perustaa, kyseenalaistamiseen. On kuitenkin syytä pohtia, missä menee raja: pilkataanko yksittäisten ihmisten uskomuksia ja arvoja vai esitetäänkö vain perusteltua kritiikkiä. Henkilön, joka uskomisellaan ei haittaa ketään, pilkkaaminen on asiatonta. Ns. alaspäin lyöminen on julmaa.

Valtarakennelmia, uskontoja ja perinteisiä arvoja on syytä kyseenalaistaa, jos niistä on haittaa. Monissa maissa on jopa hengenvaarallista arvostella perinnäisiä tapoja, arvoja ja uskontoa. Jumalanpilkka absurdiudestaan huolimatta voi joissain maissa tuottaa kuolemantuomion. Pilkkaamisella harvoin saa mitään edistettyä, mutta maailmaa ei paranneta, jos vahingolliset, eriarvoistavat ja sortavat arvot ja uskonnot jätetään rauhaan, ja sananvapauden tukahduttamisen sallitaan jatkuvan.